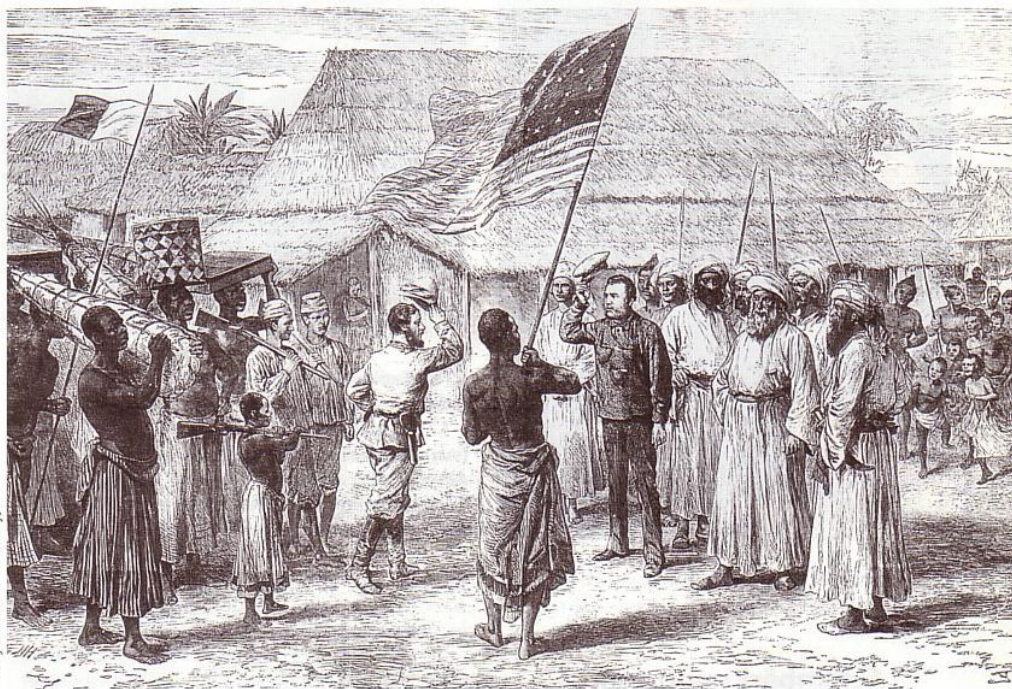

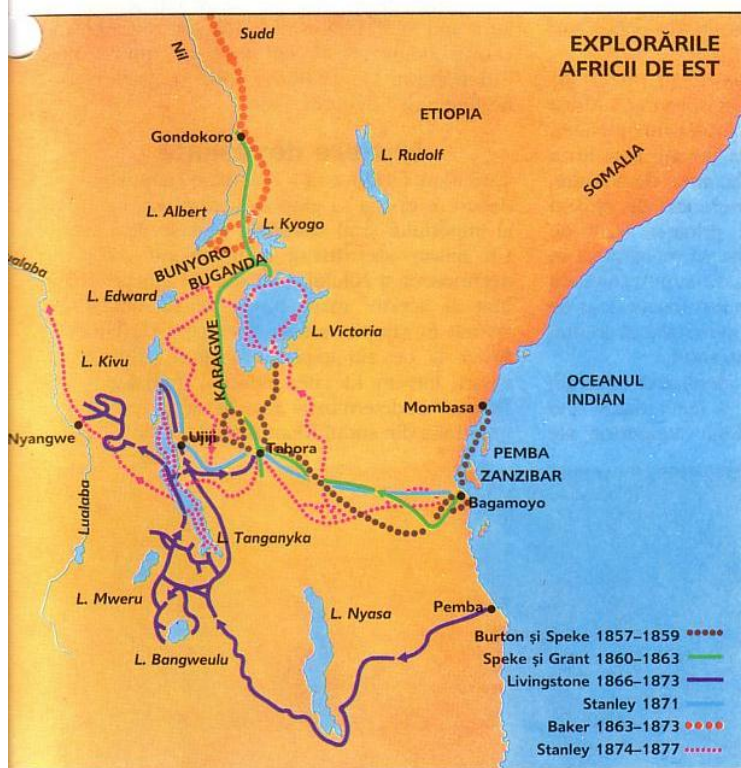
Explorarea Africii

Înconjurat de bariere puternice, interiorul Africii nu a fost prea cunoscut până în secolul 19, când comerțul, religia și curiozitatea științifică i-a determinat pe exploratorii îndrăzneți să așeze pe hartă "continentul negru".

Deși Africa avea propria sa istorie complexă și variată, pentru străini ea părea un continent misterios și interzis. Coasta sa de nord făcea parte din istoria Mediteranei. Spre sud, însă, existau obstacole naturale peste tot: întinsul deșert Sahara, sub Sudan mlaștinile (Sudd) în care se ascunde izvorul Nilului; o coastă cu o climă fierbinte și dominată de boli și paralel cu coasta, pe o distanță de mii de kilometri, pantele abrupte străbătute de fluvii a căror curgere rapidă le face imposibil de trecut. De asemenea, nici locuitorii din interior – chinuți în trecut de

Mary Evans Picture Library.

către comercianții de sclavi – nu erau foarte prietenoși.

Cu toate acestea, câteva explorări ale Africii fuseseră întreprinse înainte ca europenii să intre în scenă. În jurul anului 450 î.e.n. cartaginezul Hanno a trecut prin Coloanele lui Hercule (strâmtoarea Gibraltar) și a navigat de-a lungul coastei de vest. Romanii au intrat

în contact cu Lacul Chad, străbătând deșertul, conducând probabil un comerț trans-saharian înfloritor. De asemenea, chinezii au străbătut Oceanul Indian, ajungând pe coasta de est a Africii.

Arabii au pătruns și mai adânc, aducând cu ei religia islamică. Călătorind prin deșert pe cămile și cai, au reușit să convertească o mare

▶ În apropierea lacului Tanganyka în 1871, a avut loc cea mai celebră întâlnire din istoria explorării Africii. Henry Morton Stanley, care venise pe jos din Zanzibar, a ajuns față în față cu omul pe care toată lumea îl credea mort. Stanley a rostit atunci faimoasele cuvinte: "Dr. Livingstone, presupun!".

◀ Explorările Africii de Est. Înaintea celor mai mari expediții, inima "continentului negru" părea să fie un mister, cu obstacole greu de depășit și cu animale sălbatice.

parte a locuitorilor Africii de vest, în timp ce corăbiile lor au poposit pe coasta de est, unde au construit orașe splendide. Timbuktu a devenit un centru celebru al studiului, iar geograful arabi călătoreau foarte mult în zonele islamizate. Unul dintre aceștia, El Idrisi, a făcut o hartă, gravată pe argint, în care elemente descriptive impresionante erau îmbinate cu fantezii și greșeli tipice în construirea de hărți.

Expediții europene

Explorările europene au început în secolul 15, când exploratorii portughezi au navigat de-a lungul coastei de vest ocolind probabil Capul și ajungând în India. Portughezii au construit un lanț de fortărețe de-a lungul coastelor, sperând zadarnic să-și țină la distanță pe ceilalți europeni și să monopolizeze comerțul cu fildeș, piper, cupru, aur și sclavi. În anul 1514 portughezul Antonio Fernandez a adus cu el informații despre un mare regat din Zimbabwe, însă nici portughezii, nici adversarii lor nu doreau să se deplaseze spre interiorul continentului, făcând comerț cu acesta prin intermediul comercianților africani. În concluzie, un secol întreg a trecut până când Gaspar Bocarro a descoperit Lacul Malawi (1616). Printre alte incursiuni ocazionale s-a numărat și străbaterea râului Gambia, pe o distanță de 600 km, de către un căpitan englez pe nume George Thompson. Asemenea multor exploratori, acesta a pierit în timpul călătoriei.

Chiar și în secolul 18, europenii se aflau în număr mic în Africa, aceștia fiind mai degrabă soldați și comercianți decât coloniști. Olandezii, însă, au făcut excepție, înființând o colonie în anul 1652 la Capul Bunei Speranțe.

Royal Geographical Society

Considerând clima acceptabilă, au început să se îndrepte încet și spre interiorul continentului.

Schimbări importante

În aceste circumstanțe, explorarea era sporadică și sistematică. Schimbări importante s-au petrecut însă spre sfârșitul secolului 18. Marea Britanie devenise centrul comercial al Europei, fiind însetată de comerțul maritim. Opoziția împotriva sclaviei începea să crească, prezentând un interes deosebit în Africa. Această opoziție era susținută și de creștinismul evanghelic și mișcarea sa misionară.

Exista, de asemenea, o dorință crescândă de cunoaștere științifică a lumii. În ceea ce privește Africa, scrierile unui explorator scoțian pe nume James Bruce au fost reprezentative din acest punct de vedere; deși acesta a parcurs o distanță mică pe un teritoriu neatins până atunci. În timpul șederii în Etiopia, scrierile sale *Călătorii pentru*

Mary Evans Picture Library

Exploratorul scoțian James Bruce (stânga) și-a petrecut perioada dintre anii 1768 – 1773 călătorind prin Etiopia. Această gravură (sus) ilustrează redescoperirea izvorului Nilului Albastru. Scrierile sale, în special cea denumită *Călătorii pentru Descoperirea Izvorului Nilului*, sunt adevărate modele de descriere științifică.

Descoperirea Izvorului Nilului (1790) au fost adevărate modele de descriere științifică, ce încurajau continuarea investigațiilor.

O dovadă a noii concepții generale a reprezentat-o fondarea în 1788 a Asociației pentru promovarea Descoperirii Regiunilor Interioare ale Africii, cunoscută de obicei sub numele de Asociația Africii.

În 1795, Asociația a decis să-l trimită pe Mungo Park, un tânăr chirurg scoțian, în Africa de Vest în căutarea legendarului fluviu Niger. Acesta a reușit să găsească fluviul, deși nu a putut să-l străbată până la gura de vărsare, deoarece a fost prins și întemnițat de către o căpetenie arabă, trecând printr-o serie de aventuri îngrozitoare înainte să se întoarcă în Marea Britanie. El a reușit să supraviețuiască unei alte expediții în care a fost însoțit doar de doi servitori, însă a murit într-o altă aventură, împreună cu încă 45 de însoțitori.

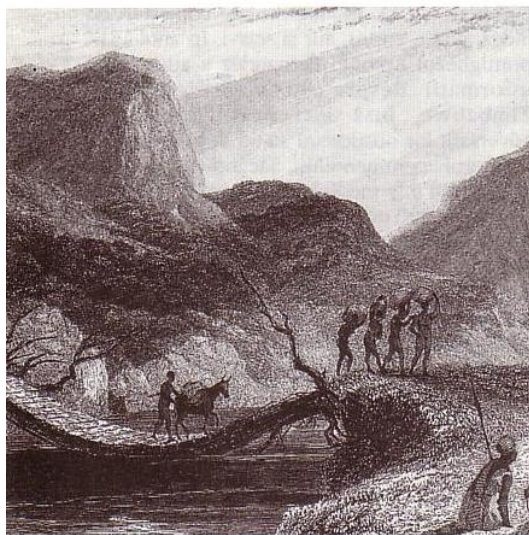
Această zonă a Africii, denumită adeseori "Mormântul Omului Alb", a făcut multe alte victime engleze, inclusiv Hugh Clapperton, ale

cărui fapte glorioase l-au transformat în erou popular. Însă fostul servitor al acestuia, pe nume Richard Lander, a fost cel care a descoperit gura Nigerului, în anul 1830. În consecință, britanicii au avut posibilitatea să pătrundă în interior și să traseze harta acestuia, să oprească comerțul cu sclavi și în final să creeze colonia Nigeria.

La începutul secolului 19, europenii – în mare parte francezi și germani – au pătruns în nordul Africii, unde majoritatea populațiilor musulmane erau ostile față de creștinii albi. Una dintre cele mai îndrăznețe expediții a fost întreprinsă de un francez, René Caillie, care între anii 1827-1828 a reușit să iasă din Sierra Leone deghizat în egiptean, a ajuns în îndepărtatul Timbuktu, apoi a traversat nestingherit Sahara de vest.

Mistere dezvăluite

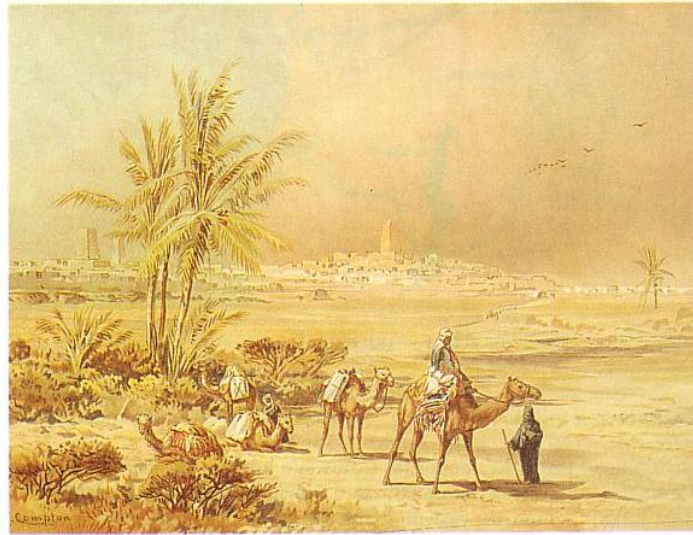
Timbuktu s-a dovedit a fi o mare dezamăgire, deoarece epoca sa glorioasă, când era centru al imperiului și al studiului, trecuse de mult. Un mister asemănător a înconjurat izvorul necunoscut al Nilului, încă din antichitate. Un braț al acestui mare fluviu, Nilul Albastru, izvorât în Etiopia, a fost descoperit de James Bruce și de alți exploratori. Însă Nilul Alb izvora într-un loc necunoscut, străbătând o distanță nedeterminată înainte de a ieși prin mlaștinile din sudul Khartumului. Dorința de a

Mary Evans Picture Library

Expediția lui Mungo Park traversează Râul Negru. Trimis în numele Asociației Africii, acest tânăr soldat a pierit în timpul celei de-a doua expediții.

Timbuktu la începutul secolului 19. În această perioadă, exploratorii europeni activau în Africa de Nord. Timbuktu, însă, s-a dovedit a fi o dezamăgire, deoarece epoca sa de centru de studiu trecuse de mult.

Mary Evans Picture Library

Hulton Deutsch

❶ Sir Richard Burton, îmbrăcat în arab în timpul călătoriei sale la Mecca, în anul 1853. Acest intelectual solitar explorase Arabia înainte să întreprindă o expediție în Somalia, în anul 1853.

❷ Această pictură realizată de Thomas Baines înfățișează cascada Victoria, descoperită de Livingstone în anul 1855. Livingstone, care era medic, a fost trimis în Africa în calitate de misionar.

RGS/Werner Forman

RGS/Werner Forman

❸ Pictură a lui Thomas Baines, ce reprezintă expediția lui Livingstone pe fluviul Zambezi. Livingstone sperase că acesta avea să fie o rută comercială utilă, însă curenții s-au dovedit a fi prea puternici.

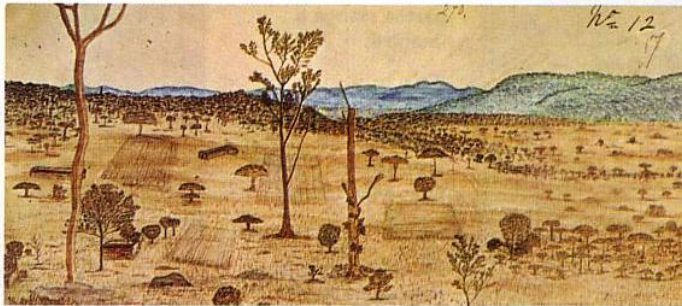
rezolva aceste mistere a fost responsabilă de explorarea interiorului Africii de Est într-o serie de expediții între anii 1850 – 1860.

În anul 1857, Societatea Geografică Regală a trimis o expediție în frunte cu doi ofițeri de armată, Richard Burton și John Speke. Părăsind Zanzibarul, aceștia au pornit într-o călătorie de 7 luni în vest, în timpul căreia cea mai mare parte a hamalilor au murit, ei înșiși

îmbolnăvindu-se foarte grav. Fiind expulzați din îndepărtatul centru comercial arab din Tabora, în februarie 1858, ei au fost primii europeni ce au ajuns la Lacul Tanganyka; Burton credea că acesta este izvorul Nilului, cu toate că existau multe obiecții la teoria sa. La întoarcere, în timp ce Burton s-a însănătoșit și și-a elaborat însemnările la Talbora, Speke, deși pe jumătate orbit de oftalmie (inflamație a ochiului), a pornit în căutarea unui mare lac, ce se credea că se află în nord. Acesta a ajuns la capătul sudic al unei mari întinderi de apă, pe care a numit-o Lacul Victoria, apoi s-a întors convins că acesta era adevăratul izvor al Nilului.

Schimbare de roluri

Deși Speke nu avea dovezi concludente, el și-a susținut teoria la întoarcerea în Anglia, eclipsându-l pe tovarășul său Burton. Burton a contrazis cu asprime părerea lui Speke, dușmănia dintre cei doi urmând să aibă consecințe tragice. În 1860, Societatea Geografică Regală a trimis o a doua expediție, de această dată condusă de Speke, secundat de căpitanul James Grant. Mărșăluind în jurul lacului Victoria, Speke a observat cascadele care se revărsau din acesta spre nord, ajungând la concluzia că acesta era în mod sigur izvorul Nilului. Ca și înainte, el bănuia, însă bănuia corect. S-a întors în Anglia după o expediție epuizantă de doi ani și jumătate și, în ciuda condiției sale fizice, a fost de acord să-l înfrunte pe Burton într-o dezbatere

Royal Geographical Society

❹ John Speke. În timpul expediției dintre anii 1857 – 1859, Speke l-a lăsat pe Burton la Tabora și a descoperit lacul Nyanza, pe care l-a redenumit Victoria.

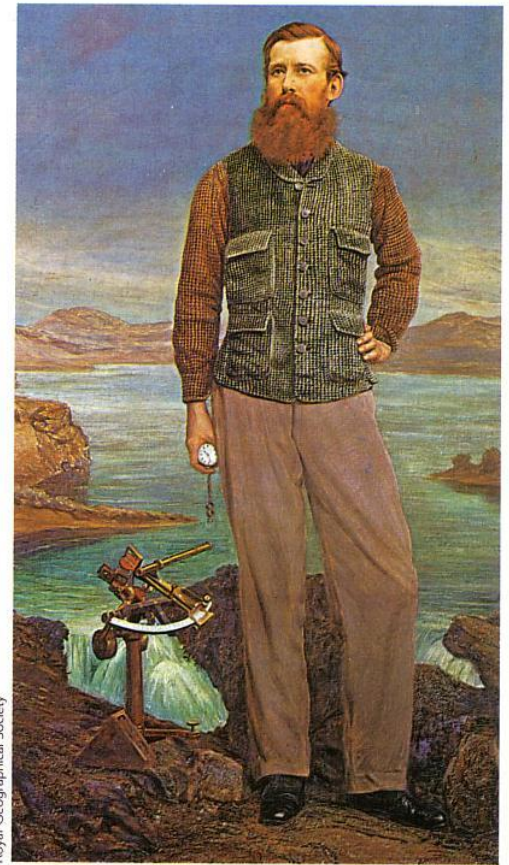
❺ Unyanyembe, desenat de Speke în timpul expediției.

publică. Când dezbaterea era pe cale să înceapă, Speke a fost găsit mort – ucis de propria lui armă, fie accidental, fie s-a sinucis într-un moment de depresie.

La Gondakoro, la întoarcerea acasă, Speke și Grant au întâlnit un cuplu neobișnuit de parteneri exploratori – Samuel Baker și soția sa maghiară, pe nume Florence. Cu ajutorul informațiilor furnizate de Speke și Grant, soții Baker au pornit spre sud, descoperind încă un lac necunoscut până atunci, pe care l-au numit Lacul Albert, după numele soțului Reginei Victoria. Navigând în jurul acestuia, cei doi au reușit să dovedească că Nilul se vărsa în lac și izvoră din nou la Cascada Murchison.

Exploratorii misionari

Florence Baker a fost un personaj excepțional printre exploratori, însoțindu-l pe soțul ei, cu care împărțea greutățile și pericolele. Majoritatea protestanților misionari nu și-au luat doar nevestele cu ei, ci și copiii, când au pornit la evanghelizarea întunecatei Africi. Așa a ajuns Mary Livingstone să ia parte la primele aventuri ale soțului ei, David, cel mai celebru explorator misionar.

Royal Geographical Society

Asemenea multor predecesori ai săi, Livingstone era scoțian, și lucrase în copilărie într-o fabrică de bumbac, studiind în fiecare seară până a ajuns să se califice ca medic și misionar. Trimis în Africa de Sud în 1841, el a petrecut ani de zile în misiuni la marginea Deșertului Kalahari, înainte să devină obsedat de explorare. Primele sale succese au culminat în obiectivul turistic al Râului Zambezi Superior, și l-au îndemnat la eforturi și mai mari. După ce și-a trimis familia înapoi în Marea Britanie, a început o călătorie pe o distanță de 4800 km, de la Oceanul Atlantic la cel Indian, urmând cursul râului Zambezi spre mare; în drumul său a descoperit cele mai mari cascade din lume, cărora le-a dat numele Reginei Victoria.

Fiind acum o celebritate, Livingstone a întreprins o nouă expediție pentru explorarea râului Zambezi, care s-a dovedit a fi mai puțin accesibil corăbiilor, decât s-ar fi așteptat. De asemenea, Livingstone a avut divergențe cu portughezii în ceea ce privea comerțul cu sclavi, iar la întoarcerea în Marea Britanie în anul 1864, și-a folosit întreaga influență pentru a asigura întărirea patrului și a reînnoi efortul misionar. Neputând să stea departe de Africa,

Livingstone s-a întors în anul 1865. De această dată, Societatea Geografică Regală i-a cerut să exploreze regiunile din sud și vest ale lacului Tanganyka și, pe cât posibil, să rezolve controversele dintre Speke și Burton. Cea mai mare descoperire a sa a fost fluviul african Lualaba, la vest de Tanganyka, care după părerea lui se vărsa în Nil.

Livingstone și Stanley

Fiind bolnav de malarie, Livingstone a fost transportat înapoi în Ujiji pe lacul Tanganyika. Între timp, pierduse complet contactul cu europenii, încât se credea că era mort. Ziarul New York Herald a organizat o expediție în căutarea lui. Când conducătorul acesteia Henry Morton Stanley a ajuns în Ujiji i s-a adresat albului pe care l-a găsit aici, cu faimoasele cuvinte: "Dr. Livingstone, presupun".

Stanley adusese cu el medicamente care l-au însănătoșit pe Livingstone și, împreună, cei doi, care deveniseră cei mai buni prieteni, au ajuns în cele din urmă la concluzia că lacul Tanganyka nu putea fi izvorul Nilului. Mai hotărât ca niciodată să exploreze Lualaba,

Courtesy Dr. John R. Baker/Angelo Hornak

Hulton Deutsch

▲ Scenă realizată de Samuel Baker, probabil la Patiko în Uganda modernă. Baker și soția sa Florence se află în partea stângă a imaginii.

● Ilustrație din cartea lui Stanley despre călătoriile lui Livingstone, publicată în anul 1884.

▶ Livingstone și Stanley pe fluviul Ruzizi. După întâlnirea lor de la Ujiji, cei doi au devenit foarte buni prieteni.

Mary Evans Picture Library

DATE IMPORTANTE

1616

Gaspar Bocarro descoperă lacul Malawi.

1768 – 73

Călătoriile lui James Bruce în Etiopia.

1788

Fondarea Asociației Africane.

1795-96, 1804 – 06

Mungo Park explorează Nigerul.

1827 – 28

Cailie ajunge la Timbuktu și traversează Sahara de Vest.

1830

Lander descoperă gura Nigerului.

1854 – 56

Prima mare expediție a lui Livingstone.

1859 – 64

A doua mare expediție a lui Livingstone.

1860 – 63

Expediția lui Speke și Grant.

1864

Bakers descoperă lacul Albert.

1865 – 73

Ultima expediție a lui Livingstone.

1871

Stanley îl găsește pe Livingstone.

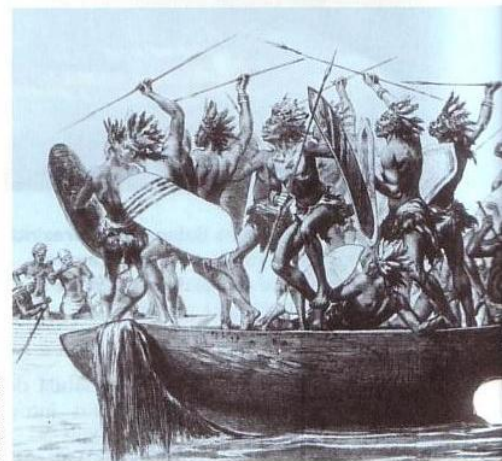
1874 – 77

Călătoria lui Stanley pe fluviul Congo

Livingstone a refuzat să se întoarcă la Londra cu Stanley, însă a murit în mai 1873, înainte de a putea ajunge la fluviu.

Munca sa a fost preluată și completată de Stanley – un ziarist american, care își petrecuse copilăria într-un azil de muncă în Țara Galilor și s-a impus ca un personaj colorat și lipsit de scrupule. Expediția pe care a întreprins-o în anul 1874 semăna cu o mică armată – pierderile acesteia fiind extrem de importante în următorii trei ani. Totuși, călătoria lui Stanley prin lacurile Tanganyika și Victoria a dovedit, în final, că Speke avea dreptate. În timpul unei călătorii de-a lungul fluviului Lualaba, Stanley a ajuns la concluzia că fluviul nu era Nilul, ci unul dintre brațele fluviului Congo, pe care l-a urmat până la Oceanul Atlantic.

Deși mai rămăseseră multe de făcut, acum nu mai existau vaste porțiuni neexplorate pe harta Africii. Sfârșitul mării epoci a explorării a fost urmat aproape imediat de o nouă, febrilă, perioadă de colonizare și control european.

Arborno Miella

▲ Atacurile triburilor de pe fluviu erau unul dintre pericolele cu care s-a confruntat Stanley în timpul expediției din 1874 – 1877. În doar câteva zile, aceștia au avut cinci ciocniri cu canibalii.